

Tartu Ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Merili Kõivo

Eesti lasteombudsmani institutsioon: loomine ja esmased kogemused

Bakalaureusetöö

Juhendaja: PhD Dagmar Kutsar

Tartu 2014

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik uurimistöös kasutatud teiste autorite tööd, uuringud, seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärit olevad andmed on viidatud.

Merili Kõivo

22.01.2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	8
1.1 Lasteombudsmani institutsiooni tekkimise eeltingimused	8
1.1.1 Lapsed vähemusgrupina.....	8
1.1.2 Laps kui aktiivne ja iseseisev toimija. Uus käsitus.	10
1.1.3 Laste õigused. ÜRO Lapse õiguste konventsioon	11
1.2 Ülevaade lasteombudsmani institutsioonist ning lähiriikide praktikad	12
1.2.1 Ombudsman laste õiguste eestkõnelemiseks ja kaitsmiseks	13
1.2.2 Norra kui laste õiguste kaitsmise ja edendamise teerajaja	14
1.2.3 Soome lasteombudsmani institutsiooni praktika	16
1.2.4 Läti lasteombudsmani institutsiooni praktika.....	17
1.3 Eesti lasteombudsmani institutsioon ja probleemiseade	17
1.3.1 Lasteombudsmani institutsioon Eestis	17
1.3.2 Probleemi seade	19
II PEATÜKK: METOODIKA	21
2.1 Meetodi kirjeldus	21
2.2 Andmekogumine	21
2.3 Analüüsimeetod.....	22
III PEATÜKK: ARUTELU JA TULEMUSED.....	23
3.1 Eesti lasteombudsmani institutsiooni loomine	23
3.1.1 Institutsiooni loomise vajadus	23
3.1.2 Institutsiooni loomiskäik.....	25
3.1.3 Eeskujuna praktika välisriikidest.....	26

3.2 Eesti lasteombudsmani institutsiooni tegevus ja tööpraktika.....	28
3.2.1 Laste käsitlemine ja roll institutsiooni tööpraktikas	29
3.2.2 Lasteombudsmani büroo tegevus laste teadlikkuse tõstmisel nende õigustest	31
3.2.3 Eesti lasteombudsmani institutsioon järelvalveorganina	32
3.2.4 Aruandlus ja koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega.....	33
3.3 Eesti lasteombudsmani institutsiooni edasimineku	34
3.3.1 Ülesanded ja väljakutsed lähiajal	34
3.3.2 Prioriteetsed teemad.....	34
3.3.3 Eksperti hinnang institutsiooni kogemustele ja arengule	35
KOKKUVÕTE.....	36
KASUTATUD ALLIKAD	38
Lisa 1. Intervjuu kava	43

SISSEJUHATUS

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Lapse õiguste konventsioon (1989, Eestis ratifitseeritud 1991) lähtub kõigi inimeste sünnipärase väärikuse ja võrdsete ning võõrandamatute õiguste tunnustamine vabadusest. Konventsioonis rõhutatakse, et lapsed vajavad erilist abi ja hoolt ning perekonnale kui ühiskonna alustoele ja kõikide tema liikmete, eriti laste “kasvamise ja heaolu loomulikule keskkonnale tuleb võimaldada vajalikku kaitset ja abi niisuguses ulatuses, et ta võib võtta täielikult enda kanda talle kuuluva vastutuse ühiskonnas”. Lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteisemõistmise õhkkonnas, et laps põhjalikult ette valmistada iseseisvaks eluks ühiskonnas. Ta tuleb üles kasvatada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ideaalide, eriti rahu, väärikuse, sallivuse, vabaduse, võrdsuse ja ühtekuuluvuse vaimus (vt Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56).

Eelnevale juhib juba tähelepanu ka Lapse õiguste deklaratsioon (1959) mille kohaselt vajab laps oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist kaitset ja hoolt, seejuures vastavat seaduslikku kaitset nii enne kui pärast sündi. Laste heaolu suurendamiseks on oluline tagada järjepidev ja erapooletu kaitse nende õigustele, kus lisaks vanematele on tähtis ka riigipoolne tugi ning panus. Seejuures tuleks mõista nende institutsioonide olulisust, millega lapsel puudub küll igapäevane vahetu kokkupuude, ent vähem või rohkem seisavadki just nemad eelkõige lapse õiguste eest suhetes ümbritsevaga.

Lapse õiguste kaitsmiseks ja edendamiseks loodi 2011. aastal Eestisse ka lasteombudsmani institutsioon, mis integreeriti juba olemasoleva õiguskantsleriga. Õiguskantsleri seaduse muutmise eelnõu seletuskirjas on Linde (2011) toonud välja, et lasteombudsmani institutsiooni loomise põhjuseks on ka nõrk teadlikkus laste õigustest kui inimõigustest. Selle tõttu väärtustatakse ühiskonnas last ja täiskasvanut erinevalt ning laste õiguste elluviimine on sageli niiõelda tingimuslik, sõltudes vanemate koostöövalmidusest ning ressurssidest/rahast. Lasteombudsman aitaks seejuures laste endi häält avalikkuses kuuldamaks teha (Linde, 2011).

Olenemata lapse vähesest elukogemusest on oluline võtta kuulda iga ühiskonnaliikme arvamusi oma elu muutvates küsimustes ja siinjuures ei tohiks lapsed olla erandid. Kuna demokraatliku riigi üheks alustalaks on oma kodanike kaasamine otsustusprotsessidesse, siis

sellest tulenevalt usun, et laste õiguste eestkõnelemiseks loodud lasteombudsmani institutsioon on määrava tähtsusega noorema põlvkonna arvamuste ja ideede kuuldavõtmisel ja seeläbi nende osalemisel oma kasvukeskkonna kujundamisel.

Lasteombudsmani esimeste tegevusaastate uurimine on oluline vaatlemaks ja tegemaks järeldusi institutsiooni loomise ja tegutsemise algetapil toimunud senisest praktikast (edulood ja vajakajäämised) ning vajalikkusest just oma sihtgrupi – laste – jaoks. Seetõttu olen seadnud käesoleva uurimistöö eesmärgiks uurida Eesti lasteombudsmani institutsiooni loomisprotsessi, esmaseid kogemusi ja tulevikusihte perioodil 2011-2013.

Töö autorina on see minu jaoks huvitav ja oluline uurimisteema. Väärtustan kõrgelt noorteorganisatsioonide ja avaliku sektori asutuste tegevust laste õiguste edendamisel ja sihtgrupi kaasamisel oma kasvukeskkonna kujundamisse. Olen veendunud, et ka lasteombudsmani roll on selles ühiskonnale olulises protsessis oluline ja vajalik. Loodan, et ka Eesti lasteombudsmani institutsioonile toob antud uurimistöö kasu nii senisele tegevusele tagasisaate ja analüüsi saamiseks kui ka edasiste prioriteetide seadmiseks.

Töö koosneb kirjanduse ülevaatest, metoodika valiku kirjeldusest ja põhjendusest ning keskendub lasteombudsmani institutsioonile Eestis. Töö eesmärk on and erinevate dokumentide ning temaatiliste teoste põhjal ülevaade laste õiguste kaitsmise ja edendamise vajalikkusest, lähenemisviisist ning seejärel analüüsida konkreetseid tulemusi. Selleks olen kogunud andmeid erinevatest allikatest ning uurinud erinevaid dokumente ja arhiivimaterjale. Tulemuste peatükis keskendun just intervjuu käigus välja tulnud olulisematele kogemustele ja praktikatele Eesti lasteombudsmani institutsiooni töös.

Bakalaureusetöö valmimise juures soovin tänada Lasteombudsmani büroo laste õiguste osakonna juhatajat Andres Aru, kes antud uurimistöö eksperdina oli asjatundlike ja põhjalike kommentaaridega suureks abiks. Samuti soovin tänada suure abi ja vastutulelikkuse eest oma juhendajat Dagmar Kutsarit.

Uurimistöös kasutatavad lühendid:

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

ENOC – *European Network of Ombudspersons for Children* (üle-euroopaline lasteombudsmanide võrgustik)

UNICEF – *United Nations International Children's Emergency Fund* (rahvusvaheline laste hädaabifond)

YEN – Ühise Eesmärgi Nimel, asenduskodude noori koondav organisatsioon.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

Antud uurimistöö esimeses peatükis annan ülevaate laste õiguste käsitlemise, kaitse ja edendamise olulisusest ning lasteombudsmani institutsiooni olemusest laiemalt. Jõudmaks Eesti lasteombudsmani institutsiooni (edaspidi institutsioon) tegevuse, esimeste aastate kogemuste ja eesootavate väljakutseteni, on algul oluline pöörata tähelepanu nii laste vajaduste ja õiguste käsitlemisele ning kaitse vajadusele teoreetilisest vaatenurgast lähtuvalt. Siit saab edasi liikuda vastavate abinõude/mehhanismide juurde, mille kaudu on lastel võimalus oma häält kuuldavaks teha. Käesoleva töö teooriapeatükis keskendun tingimustele, mis viisid lasteombudsmani institutsiooni tekkimiseni, toon näiteid laste õiguste kaitsmise ja järelvalve korraldamisest Eesti lähiriikides ning jõuan välja selleni, milline oli pinnas vastava institutsiooni rajamiseks Eestis.

1.1 Lasteombudsmani institutsiooni tekkimise eeltingimused

Igäühe jaoks on tema õiguste kaitsmine ja edendamine, samuti osalemine end ümbritseva elukeskkonna kujundamises, oluline teema, ent laste puhul on nende realiseerimine tunduvalt keerulisem. Samas on Cantwell'i (2001) sõnul inimõiguste tähtsus tunduvalt väiksem, kui keegi neid ei tea või ei mõista. Teadlikkuse tõstmine laste õigustest ning nende edendamiseks ja kaitseks järelvalveorgani loomine on Cantwell'i (2001) sõnul oluline samm. Ka ÜRO lapse õiguste konventsioonis (1989) märgiti, et lapsed, kogedes grupina sagedast diskrimineerimist, vajavad erilist kaitset ja hoolt. Järgnevalt käsitlen põhjalikumalt kolme lasteombudsmani institutsiooni loomise eeltingimust: (1) lapsed vähemusgrupina; (2) lapse ja lapsepõlve uue paradigma teke, mille kohaselt on laps *siin ja praegu* aktiivne sotsiaalne toimija ning (3) ÜRO lapse õiguste konventsiooni vastuvõtmine, mille kohaselt on lastel lisaks inimõigustele ka mõned eriõigused.

1.1.1 Lapsed vähemusgrupina

Mitmed ombudsmani institutsioonid on loodud mandaadiga kaitsta kindla vähemusgrupi õigusi, kellel on oht sattuda diskrimineerimise aluseks. Samas olukorras on ka lapsed, kes kogevad grupina sagedast diskrimineerimist ning on mitmetes riikides piiratud juurdepääsuga õiguse – ja kohtusüsteemile taotlemaks oma õiguste kaitsmist. (Independent Institutions. Protecting Childrens Rights, 2001). Sellest lähtuvalt on lapsed ka vähemusgrupi positsioonis, mistõttu on nende õiguste ja vajaduste kaitsega tarvis süvenenumalt tegeleda.

James, Jenks & Prout'il (2005) põhinedes eristuvad lapsed ühiskonnas selge vähemusgrupina juba kindlate õiguste, identiteedi ja iseloomuomaduste tõttu. Seevastu väidab ÜRO Lapse õiguste komitee endise esimehe Jaap E. Doek (2006), et vähemusgrupil puudub küll kindel definitsioon, ent eraldi tähelepanu pööratakse neile, kes kuuluvad vähemusse religiooni, etnilisuse, keele ning rahvuse poolest. Olulisel kohal on ka migreerunud või pagulasestaatuses lapsed. Samas on siiski kõigi laste puhul tegu grupiga, kes vajavad erilist tähelepanu oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu (ÜRO Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56).

Holt (Jenks, 2005 kaudu Holt, 1975) lisab eelnevale ka laste kui vähemusgrupi määratlemise lähtuvalt nende interaktsioonist vanematega. Ta väidab, et oma olemuses on nad alalhoidlikud ning vanematest sõltuvad. Täiskasvanute jaoks on nende puhul tegu kombinatsiooniga kulunudvast „tüütust inimesest“, „orjast“ ning „lemmikloomast“, kellest tuleb enam kahju kui kasu. Sellest markantsest näitest tulenevalt peaks John Holt'i sõnutsi laienema lastele, sõltumata vanusest, ka täiskasvanute õigused, privileegid, ülesanded ja kohustused.

Ühtlasi võib välja tuua ka kolm lapsi puudutavat erisust, mis teiste sotsiaalsete gruppide puhul esile ei tule (Flekkoy, 1996).

- Lastel pole valimistel hääleõigust. Seega puudub neil ka võimalus ja mõju valida isikuid, institutsioone või „õiget“ poliitikat, langetamaks otsuseid oma enda heaolu küsimustes. Hääleõiguslikud on küll lapsevanemad, ent lapsed ise teostavad oma võimu sellega siiski vaid kaudselt.
- Lastel puuduvad või on vähesed vahendid mõjutamiseks või ümber lükkamiseks täiskasvanute seisukohti. Massimeedia soosib kanaleid, kus täiskasvanutel on kergem oma põhimõtteid ja seisukohti levitada ning mõjutada avaliku arutelu käiku. Kui individuaalsel tasandil jääb tegutsemine nõrgaks, sekkutakse survegruppide või lobistide kaudu. Täisealise liikmeskonnaga ühe või teise huvi alusel liigituvaid ühendusi on enam kui laste esindusorganisatsioonide. Ühtlasi on need ka mõjukamad.
- Võrreldes täiskasvanutega, on just nooremat põlvkonda käsitlevate õigusaktide tase nõrk. Mitmed laste õigused on sihtgrupile vaid kaudsed ehk teostatavad läbi vanemate. Ühtlasi pole harv ka olukord, kus õigused kehtivad tingimisi – vajades

finantsilist abi või koostööd vanematega, on ka nende juures otsene seos täiskasvanutega.

Eelpool toodud aspektidest lähtuvalt on laste puhul tegu vähemusgrupiga, nii hääleõiguse puudumise kui ka mõjuvahendite vähesuse tõttu. Traditsioonilised käsitlused vähemusgrupist, mille kohaselt satuvad lapsed sagedasti diskrimineerimise ohvriks ja on allutatud täiskasvanutele, samas on Corsaro (2005) kohaselt lapse puhul indiviidina siiski tegu aktiivse ja sotsiaalse toimijana.

1.1.2 Laps kui aktiivne ja iseseisev toimija. Uus käsitlus.

1980ndate aastate lõpus jõudsid lapse ja lapseõlveuurijad uue paradigmani, mille esilekerkides muutus lapse käsitlus passiivsest subjektist aktiivseks ja iseseisvaks tegutsejaks.

Corsaro'1 (2005) põhinedes nähti last varem passiivse subjektina, kes allub ühiskondlikule survele ja jääb ise oma otsesest arengu kujundamisest eemale. Nende heaolu baseerub vanemate, õpetajate ja teiste ümbritsevate täiskasvanute otsustel, kes samaaegselt püüavad lapsi kaitsta nende õigusvõimetus ja haavatavad rollis (Christensen & Prout, 2002). Eelneva juures on aga eemale jäänud mõistmine lapsest kui omaette sotsiaalselt aktiivsest isikust.

Hilisemad teoreetilised vaatenurgad on seadnud fookusesse lapse kui aktiivse toimija (Corsaro, 2005). Nad on aktiivsed osalejad isikliku elu kujundamisel kui ka osa neid ümbritsevast keskkonnast ja ühiskonnast. Varasem olukord, kus laste ning täiskasvanute omavaheline suhe põhines vanemate võimul, otsuste tegemisel ja õpetamisel, on liikunud interaktsiooni ja koostöö suunas. Laste üha kasvav teadmistehulk ja pädevus on aluseks nii usalduslikumale ja koostöövõimelisemale suhtele vanematega kui ka iseseisvusele ning aktiivsemale osalemisele ühiskonnaelus. (Bühlrer – Niederberg, 2010) Seega pole noorema põlvkonna puhul tegu vaid passiivsete subjektidega sotsiaalses struktuuris ja protsessis, pigem aktiivsete toimijate/tegutsejatega oma lähikeskkonnas ja teistes institutsioonides (Prout & James, 1990). Kui erinevates kaasaegsetes teooriates eksisteerib laps aktiivse ja iseseisva toimijana, olles üha kasvava teadmistehulgaga ja sügavama ümbruskonna tunnetusega konstruktiivsemaks partneriks aruteludes, ei tohiks seda alahinnata ja kõrvale jätta. Pigem on oluline käsitleda seda kui võimalust leida paremaid lahendusi laste heaolu suurendamiseks, kasutades sisendina ka sihtgrupi enda ideid ja mõtteid. Lansdown (2001) kohaselt on oma vaadete ja arvamuse avaldamine neid puudutavate arenguliste otsuste langetamises igapäevse inimõiguse, sealhulgas ka laste.

1.1.3 Laste õigused. ÜRO Lapse õiguste konventsioon

Käsitledes last kui aktiivset subjekti ning kodanikku laienevad talle nii elementaarsed inimõigused kui ka oma positsioonist tulenevalt ka mõned eriõigused. Inimõigused on universaalsed ning seadusega sätestatud õigused ja kohustused kehtivad kõigi jaoks üheselt (Hossain, 2000). Ka lapse õigused on oma sisult inimõigused, kus niiöelda elementaarne miinimum peab olema tagatud igaühele, et saaks rääkida inimväärsest elust: näiteks õigus vabadusele, võrdsele kohtlemisele, õigus tervise kaitsele, abile puuduse korral jne. Lisaks on lastel veel mõned erilised kaitseõigused ning nende vaimsest ja füüsiliselt ebaküpsusest tingitud tegevuspiirangud (Aru, Reinomägi ja Pais, 2011).

Laste õiguste kaitsmine ja edendamine on suures osas integreeritud täiskasvanute omadega. Samas ei tähenda integreerimine seda, et laste õigused peaksid olema nähtamatud. Olukord, kus maailmas tervikuna on laste õigustel madal poliitiline prioriteet ja staatus, nõuab erilist tähelepanu just konkreetsete tegevuste ja otsuste näol. (Hossain, 2000)

Seega, konventsiooni koostamise aluseks sai tõdemus, et laste õigused pole ainult inimõigused ning olles grupina tihti vastamisi diskrimineerimisega, vajavad nad erilist kaitset ja hoolt. Laste õiguste ja selle edendamise meetmete reguleerimine rahvusvahelise dokumendiga aitab kaasa sihtgrupi heaolu kujundamisele ning nende õiguste realiseerimisele.

Lapse õiguste konventsioon võeti ÜRO Peaassamblee poolt vastu 20. novembril 1989. aastal. Eriline lapse õiguste kaitse vajadus nähti ette juba 1925. aasta Genfi deklaratsioonis ning lapseõiguste deklaratsioonis, mis võeti ÜRO Peaassamblee poolt vastu aastal 1959. Teiste paktide ja dokumentide seas on viimast deklaratsiooni tunnustatud ka inimõiguste ülddeklaratsioonis. (ÜRO Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56)

Praeguse seisuga on konventsiooni ratifitseerinud 193 riigist 191, kellest esimesed kolm olid vastavalt Ghana, Vietnam ning Ecuador. Ameerika Ühendriigid ning Somaalia on konventsiooni küll allkirjastanud, vastavalt 1995. ning 2002. aastal, ent ratifitseerimiseni pole jõutud. (United Nations Treaty Collection, Convention on the Rights of the Child) Konventsiooni peaaegu täielik ratifitseerimise ulatus näitab riikidepoolset tunnustust laste õigustele ning nende kaitse ja edendamise vajadusele.

Lapse õiguste konventsioon koosneb 54 artiklist ning kahest fakultatiivprotokollist, mis käsitlevad peamisi lastele kuuluvaid inimõigusi alustades ellujäämisõigusest, lõpetades osalemisõigusega pere -, kultuuri – ja ühiskondlikus elust ning mitte-diskrimineerimisest. Konventsioon määratleb lapse õigused ning loob sellega juurde ka kindlaid standardeid tervishoiu – ja haridussüsteemis, samuti juriidiliste teenuste ja sotsiaalteenuste puhul. (LeMoyne, 2013) Konventsioonis ettenähtud kohustuste täitmiseks ja arengu jälgimiseks moodustati Lapse õiguste komitee, mis täidab järelevalveorgani funktsioone. Ühtlasi peavad osalisriigid esitama komiteele regulaarselt aruandeid edusammude kohta lapse õiguste kaitsmisel – esimene aruanne kahe aasta jooksul pärast konventsiooni jõustumist kõnealuse riigi suhtes, edaspidi iga viie aasta järel. (ÜRO Lapse õiguste konventsioon, artikkel 44) Kokkuvõttes laste õiguste tagamisest on vajalikud eelkõige riigi siseanalüüsiks lapse õiguste tagamisel. Dokumendiga võetud kohustused teenivad eelkõige laste huve.

Flekkoy (2006) kohaselt on laste enesetunnetuse ja identiteedi arengu seisukohalt laste õigused, nende arvamuse küsimine ja osalemine end ümbritseva elukeskkonna loomisel olulise tähtsusega. Respekteeritud arvamus ja kaasamine neid puudutavate otsuste langetamisse mõjutab laste isiksuse kujunemist ja iseseisvust. Kasvades tuleviku täiskasvanuks, on nende jaoks oluline omandada selleks vajalikud oskused ja kompetents. Seejuures on just aktiivse ühiskondliku osalusega arenevad sotsiaalsed oskused nagu hea kommunikatsioonivõime, iseseisvus aluseks täiskasvanuks saamisel.

1.2 Ülevaade lasteombudsmani institutsioonist ning lähiriikide praktikad

Lasteombudsmani institutsiooni olemuse ja eesmärgi mõistmiseks on eelnevalt tarvis ülevaadet termini *ombudsman* tähendusest ja taustast. Rääkides spetsiifilisemalt Eesti lasteombudsmanist, on oluline käsitleda institutsiooni võrdluses ka teiste riikide sarnaste organitega. Eesti jaoks on olulised olnud naaberriikidena Soome ja Läti, kellega on tihedalt koostööd tehtud, samuti on Läti puhul tähtis sarnane ajalooline taust. Norra kui laste õiguste kaitsmise eestvõtja on alustalaks olnud iga riigi jaoks, kes lasteombudsmani institutsiooni on rajanud. Enne Eestile keskendumist annangi lühiülevaata eelmainitud riikide lasteombudsmani tegevuspraktikatest.

1.2.1 Ombudsman laste õiguste eestkõnelemiseks ja kaitsmiseks

Termin „*Ombudsman*“ pärineb Skandinaaviast, mis kindla tõlke puudumisel on kantud üle ka inglise keelde. Termin ise tähendab volinikku, ent tegelikud ülesanded ja ametikoha sisu pole vastavad voliniku definitsioonile. (Flekkoy, 1996) Kohandatud definitsioonist tulenevalt tähendab aga sõna „*Ombuds*“ õiguste kaitsjat ning „*man*“ inimest, kelle õigusi kaitstakse (Eesti lasteombudsmani kodulehekülg, Lasteombudsman). Ombudsman eksisteerib iseseisva ja sõltumatu esindaja, eestkõneleja või kohtuniku rollis, kes püüab tagada ametiasutuste töö õiguspärasuse ning kontrollida nende sisereeglite ja valdkonna õigusaktide vastavust põhiseadusele.

- Ta võib soovitada meetmeid ja avaldada survet ametivõimudele täitmaks oma seadusega ettenähtud eesmärgi;
- ta võib uurida, kritiseerida ja avaldada arvamust (sh meediakanalites) ametiasutuste tegevuse kohta, ent ei oma pädevust haldusüksuse tegevuse lõpetamiseks. (Flekkoy, 1996)

Sõltumatu riikliku institutsiooni loomine on inimõiguste kaitsmisel vajalik, et edendada ja tagada konventsiooni rakendamine. Insitutsiooni loomisel leiab ÜRO Laste õiguste komitee, et kõige mõistlikum ja ühesem oleks järgida Pariisi põhimõtteid, mis ÜRO Peaassamblee võttis vastu 1993. aastal. Tegu on miinimusstandarditega üksuse pädevuse, vastutuse, koosseisu, sealhulgas pidades silmas pluralismi, sõltumatuse, töömeetodite ja pooljuriidilise tegevuse kohta suhetes riigiasutustega. (Committee on the Rights of the Child – General Comment Nr2, 2003)

Pariisi printsiipidest ehk rahvuslike institutsioonide staatuse põhimõtetest lähtuvalt on ombudsmani tööülesandena toodud välja arupärimine riigikogult või valitsuselt inimõiguste kaitse ja edendamise kohta, vastused võib avalikustada. Samuti võib ombudsman anda vastavatele riigiasutustele ka soovitusi, nõuandeid, teha ettepanke, kuidas paremini toimida järgnevas valdkonnas: mistahes haldus – või õigusnormid, inimõiguste kaitse ja laiendamine, õigusmõistmisorganid (kohtud), samuti kulude kohta, mis võivad olla tarvilikud inimõigustealase eesmärgi saavutamiseks. (Committee on the Rights of the Child – General Comment Nr2, 2001)

Pariisi printsiibid on välja toonud ka inimõiguste kaitseks loodava institutsiooni sõltumatuse garantii, kus institutsioonile peab olema tagatud Heinbergi (2003) järgi:

- piisav infrastruktuur oma tegevuseks;
- piisav ja kindel finantseerimine;
- funktsionaalne autonoomia;
- majanduslik ning sisuline sõltumatus täitevvõimust;
- võimalus töötada koostöös parlamendi, valitsusväliste organisatsioonide, teadusasutustega.

Vangansuren'il (2005) põhinedes on ombudsmani institutsioone rajatud nii riiklikul kui kohalikul tasandil, sõltuvalt paljuski riigi suurusest ja territoriaalsest jaotusest. Samuti on näiteid institutsioonide põhisest ombudsmanist ning riikidest, kus oma ombudsman on nii tervise, - finants,- ja mitmeski teises valdkonnas eraldi. Seejuures on põhiülesanded neil endiselt samad, ainult vastutuse osas piiritletunud.

1.2.2 Norra kui laste õiguste kaitsmise ja edendamise teerajaja

Norra lasteombudsmani institutsioon loodi 1982. aastal, seitse aastat enne ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud Lapse õiguste konventsiooni. Kuivõrd viimased laste heaolu ning riigipoolset järelvalvet kajastavad õigusaktid pärinesid 17. ja 19. sajandist, kerkis 1979. aastal lapse õiguste diskussioonides esile vajadus seista varasemast enam selle vähemusgrupi heaolu eest. Varasemalt oli loodud mitmeid valdkonnapõhiseid ombudsmani institutsioone, näiteks tarbijakaitse küsimustega tegelev ning naiste ja meest võrdse kohtlemise eest seisev ombudsmani ametikoht. Kaaluti laste õiguste ülesannete integreerimist juba olemasoleva institutsiooni omadega, ent määravaks eraldi organi loomisel said juriidilised piirangud ning peamiselt laste kui erilise sotsiaalse grupi spetsiifilised vajadused ning õigused. Nagu ka eelnevad ombudsmanide institutsioonid Norras, rajati lasteombudsmani institutsioon eraldi õiguskantslerist ning üldombudsmanist, olles oma tegevuses täiesti sõltumatu ning iseseisev. (Flekkoy, 1996)

Hossain (2000) kohaselt sai eraldisesisva sõltumatu laste õiguste kaitsmise ja edendamise eest vastutava organi rajamise laiemaks eesmärgiks Norras inimestevahelise võrdsustunde väärtustamine ja kaitse pakkumine nõrgematele sotsiaalsetele gruppidele. Lisaks sai lasteombudsman kohustuse tagada järelvalve lastega kokku puutuvate avaliku – ja erasektori

asutuste ning keskkonna üle, kus lapsed kasvavad ja arenevad. Seejuures ka asutuste koostatud normide, õigusaktide ja määruste vastavuse kontroll riigi põhiseaduse ja ÜRO Lapse õiguste konventsiooniga. Olulisel kohal oli ka laste endi kaasamine oma heaolu kujundamisel. Loodud laste õiguste eestkõneleja tööpõld oli lai, hõlmates pigem ennetustegevust kui konfliktide lahendamist, mille esmane roll jäi kohtule.

Lasteombudsmani ametikoha loomisega paralleelselt käsitleti ka nelja vastuargumenti, miks oleks mõistlik uue institutsiooni rajamisest taganeda. Opositsioon tundis esmalt muret vanemate autoriteetsuse ja õigusliku olukorra üle, mille allasurumine võiks lastele enamate õiguste andmisel juhtuda. Nähti ka ohukohta olukorras, kus teised lastega seotud asutused võivad märgatavalt taganeda oma senistest kohustustest laste õiguste kaitse vallas, eeldades, et ombudsman lahendab kõik antud grupi probleemid ja konfliktid. Kolmanda ja neljanda argumendina tõi opositsioon välja vastavalt uue institutsiooni rajamise kulukuse ning bürokraatia kasvu. Samad vastuargumendid on leidnud kõlapinda ka ÜRO Lapse õiguste konventsiooni täitmisel paljudes teistes riikides. (Flekkoy, 1996)

1982. aastal Norrast alguse saanud lasteombudsmani institutsioon, toomaks nii kohalikul kui rahvusvahelisel tasandil esile vajadust laste õigusi kaitsta ja kuulata ka noorema põlvkonna seisukohti, oli edukalt tööle läinud. 1989. ja 1995. aastal Norras läbi viidud arvamusküsitlused ja uuringud tõstsid eelkõige esile lasteombudsmani tegevust laste hääleandjana, kes tõi avalikkuseni ka noorema põlvkonna mured ja küsimused. Nähti, et ombudsman räägib laste nimel. Olenemata esialgsest kitsast eelarvest ja vähesest personalist, leiti, et institutsioon on end tõestanud ja olnud tõhus. 1990. aastaks oli sedavõrd suurenenud ka personal ning neljal järjestikusel aastal suurenes eelarve 25% võrra. Lasteombudsmani institutsiooniga kaasnevalt võeti nii lokaalsel tasandil kui ka Euroopa parlamendi poolt omaks mitmeid ettepanekuid, mis ei rõhunud palju majanduslikele tagajärgedele, ent parendasid laste õiguste ja kasvutingimuste seisust. Võttes eeskuju Norrast, rajati 1989. aastal riiklikul tasandil lasteombudsmani institutsioon nii Uus – Meremaal kui Costa Ricas, piirkondliku ulatusega loodi see Lõuna – Austraalias. Samal aastal moodustati laste õiguste kaitsmiseks eraldi organ ka Viinis ning Jeruusalemmas. (Flekkoy, 1996).

1.2.3 Soome lasteombudsmani institutsiooni praktika

Soomes rajati lasteombudsmani institutsioon 2005. aasta 1.septembril, kuuludes administratiivselt Tervishoiu – ja sotsiaalministeeriumi alla, ent oma tegevuses on sõltumatu. (Aula, 2009).

Põhinedes 2009. aastal koostatud raportil üle-euroopalisele lasteombudsmanide võrgustikule (ENOC) on sarnaselt Norraga ka sealne lasteombudsman täiesti eraldiseisev laste õiguste järelevalve üksus, mis pole integreeritud õiguskantsleri institutsiooniga. Institutsioonil on toeks nõuandev kogu (*Child Advisory Board*), mis on loodud valitsuse poolt ning kuhu kuuluvad eksperdid erinevatest lastega tegelevatest asutustest, samuti esindajad noorteorganisatsioonidest (Ombudsman for Children in Finland, koduleheküljel). Lisaks tehakse tihedat koostööd Soome noorteühenduse Allianssi'ga (*Finnish Youth Cooperation – Allianssi*), kellelt saadakse ka erinevaid ideid institutsiooni tutvustamiseks oma sihtgrupile - lastele. (Aula, 2009)

Soome lasteombudsmani Maria Kaisa Aula (2009) kohaselt hõlmavad lasteombudsmani ülesanded Soomes tavapäraselt laste õiguste järelevalvet ja nende heaolu monitooringut, võimalolijate otsuste juures lapse vaatenurga väljatoomist, vahetut suhtlust laste ja noortega, koostöö arendamist lastega töötavate asutustega ning ÜRO Lapse õiguste konventsiooni tutvustamist ühiskonnas. Üheks olulisemaks tegevuseks peetakse lasteombudsmani rolli vahendada laste-noorte seisukohtade otsustajatele. Informatsiooni kogutakse erinevate uuringute ja ülevaadete kaudu, samuti otsese kontakti läbi laste ja noortega. Samamoodi pannakse rõhku laste kaasamisele ombudsmani tegevuses. Raportis (Ombudsman for Children in Finland: Annual Update, 2009) toodi välja laste osalemine lasteombudsmani institutsiooni kodulehekülje väljatöötamises algkooli lastele, kus abistati nii logo väljamõtlemisses kui ka sisulisemas töös.

Individuaalseid juhtumeid laste õiguste kaitse vallas ei lahendata, ent sellest olenemata laekub avaldusi rohkelt. Samas on raportis välja toodud, et avalduste sisu on kasulik laste õiguste järelevalvetegevuses ning teavitustöös. Lisaks on dokumendis mainitud prioriteetsete teemadena majanduslikest raskustest tulenevalt laste isolatsiooni, perevägivalda ning teisi peresiseseid probleeme, mis on põhjustatud kas vanemate alkoholilembusest või teistest puudujääkidest elukvaliteedis. Sellest tulenevalt on lasteombudsmanil ka ülesandeks

institutsiooni olemasolu teadvustamine ja laste õigustest rääkimine Soomes kohalikul tasandil. (Aula, 2009)

1.2.4 Lāti lasteombudsmani institutsiooni praktika

Lāti oli üks neist riikidest, kes ei ole rajanud iseseisvat lasteombudsmani institutsiooni, vaid 2007. aastast on laste õiguste järelvalveorgani ülesanded integreeritud üldombudsmani omadega. Varasemalt, aastatel 1995 – 2006 oli Lätis inimõiguste kaitse büroo, kuid mille mandaat laste õigustega tegelemiseks oli oluliselt nõrgem praegusest ombudsmanist. (Eesti lasteombudsmani kodulehekülg: Aktuaalne) Prioriteetsete teemadena käsitletakse erivajadustega laste õigusi ning lapsi, kes viibivad kas asenduskoduteenusel või kelle pered on majanduslikes raskustes (Annual Report on Children's Rights, 2011).

Harva on dokumentides (Annual Report on Children's Rights, 2011), käsitledes laste õiguste kaitsmist ja edendamist, mainitud lasteombudsmani terminit eraldi. Pigem räägitakse üldombudsmani tegevusest, kellel on mandaat tegeleda ka laste õiguste kaitsmise, edendamise, ühiskonnas teadvustamisega ja järelvalvega. Sisulisema töö osas, mis hõlmab laste õiguste konventsiooni tutvustamist, noorte kaasamise ja osalemise soodustamist ning nende arvamuse vahendamist otsustajatele, tehakse koostööd lapse õiguste kaitsmise komisjoniga, omavalitsuse lastekaitse spetsialistidega ning ministeeriumi vastava osakonnaga. Seega on laste õiguste katsmine lätis rajatud suurel osal võrgustikutööle, kelle tegevust koordineerib üldombudsman, omades mandaati tegutseda ka lasteombudsmanina. (The Mandate Of Ombudsman for Children and Child Protection System in Latvia, 2012)

1.3 Eesti lasteombudsmani institutsioon ja probleemiseade

1.3.1 Lasteombudsmani institutsioon Eestis

ÜRO Lapse õiguste konventsiooni (1989) artikkel 4 kohustab osalisriike võtma kasutusele kõiki vastavaid seaduslikke, administratiivseid ja teisi abinõusid, et tagada konventsioonis tunnustatud õiguste täitmine. Sellest lähtuvalt tuleb ka laste õiguste kaitsmisele suunata enam tähelepanu, kasutades selleks esmalt juba olemasolevaid võimalusi maksimaalsel määral. (RT II 1996, 16, 56)

Eesti ühines ÜRO Lapse õiguste konventsiooniga 26. septembril 1991. aastal ning see jõustus Eesti suhtes sama aasta 20. novembril. Konventsiooni artikliga 44 tekkis ka osalisriikidele

kohustus esitada aruanne ÜRO Lapse õiguste komiteele dokumendis käsitletud lapse õiguste edusammude kohta. Esimene raport Eesti kohta on kahetsusväärset koostatud alles 2001. aastaks – 10 aastat pärast konventsiooni ratifitseerimist ning 8 aastat pärast oodatavat esimest aruannet. (Lapse õiguste komitee lõppjärelused: Eesti)

2001. aastal esitatud aruandest selguvad põhimõtted lastekaitsetöö korraldusest ning ka õiguskantsleri kui oma tegevuses sõltumatu ametiisiku rollist laste õiguste järelvalvajana. Ligi 10 aastat pärast konventsiooni ratifitseerimist oli loomata eraldi institutsioon, kes spetsialiseeruks oma töös lastele. Puudus ka kontrollorgan, kes jälgiks lapse õiguste konventsiooni ja riigi põhiseaduse põhimõtete kokkulangevust (ÜRO Lapse õiguste konventsiooni aruanne, 2001).

2010. aastal kerkis päevakorda õiguskantsleri seaduse muutmine viisil, mis annaks talle ühese volituse tegutseda laste ombudsmanina (Linde, 2011). Oluline oli anda riigisisene signaal näitamaks, et laps ja tema õigused on väärtustatud ning riik võtab nende kaitsmist tõsiselt.

Arengulisest/ealisest aspektist tulenevalt on laste sekkumine ühiskonnaellu piiratud, ent lasteombudsman aitaks teha nende häält avalikkuse ees kuuldavamaks. Antud eesmärgil koostas Riigikogu põhiseaduskomisjon samal aastal ka seaduseelnõu (Linde, 2011).

Lasteombudsmani institutsioon loodi Eestis 19. märtsil 2011. aastal, lisades juba olemasolevale õiguskantsleri ülesannetele ka laste õiguste kaitse ning edendamise funktsiooni. Lasteombudsman Eestis on õiguskantsler Indrek Teder. Oma tegevuses lähtub ta õiguskantsleri seaduse paragrahvi 1 lõikest 8, mille alusel täidab õiguskantsler lapse õiguste konventsiooni (1989) artiklist 4 tulenevalt lapse õiguste kaitse ja edendamise ülesandeid. Eesti laste ombudsmani peamised ülesanded on järgmised (Eesti lasteombudsmani kodulehekülg):

- lahendada lapse õigusi puudutavaid avaldusi suhetes riigivõimuga;
- kontrollida lapsi puudutavate õigusaktide vastavust seadusele ja põhiseadusele;
- viia läbi kontrollkäike asutustesse, mis osutavad lastele avalikke teenuseid;
- tutvustada lapse õigusi;
- juhtida erapooletult tähelepanu lastekaitse probleemidele;
- korraldada lapse õigustega seotud uuringuid;
- aidata lastel ja noortel tõstatada neile olulistel teemadel diskussioone ühiskonnas.

Tulenevalt ülesannetest, on olulisel kohal ka kontakti loomine laste endiga. Igaühel neist on võimalus ise oma õiguste kaitseks pöörduda lasteombudsmani poole. Samuti on avalduse esitamise kaudu ka lapsevanem või lapse seaduslik esindajal pöörduda vastavates küsimustes ombudsmani poole. Toetamaks enam aga laste endi aktiivset osalust ning kaasärääkimist, on Õiguskantsleri Kantselei juurde asutatud lasteombudsmani nõuandev kogu. See koondab endas erinevate laste – ja noorteorganisatsioonide esindajaid, keda kaasatakse lasteombudsmani töösse. (Laste ombudsmani kodulehekülg)

Käesolev uurimistöö on katse kaardistada laste õiguste kaitseks loodud institutsiooni loomist Eestis ja selle tööd ning eesmärke käivitusperioodil, sest lühikese aja jooksul (2 aastat) toimunud lasteombudsmani töö kohta pole seni ilmunud põhjalikke ülevaateid. Samas käsitles Eneli Philips (2013) oma bakalaureusetöös lasteombudsmani rolli laste osaluse ja kaasamise edendajana. Enne järelvalveorgani loomist on Eestis kajastatud lapse õigusi ning nende kaitse olulisust Laste õiguste tagamise strateegias (2009) ja Eurobaromeetri uuringus (2010).

1.3.2 Probleemi seade

Eesti Vabariigi lastekaitse seadusest (RT 1992, 28, 370) tulenevalt on laps alla 18-aastane inimene, koos oma õiguste, vajaduste ja kohustustega. Just õiguslikus olukorras on lapsed tihti mainitud ka vähemusgrupina – lisaks mitmetele teistele aspektidel, puudub neil võimalus valimas käia ning paljud pealtnäha lastele kuuluvad õigused on teostatud läbi täiskasvanute, vanemate eestkoste. Vaatamata sellele, et inimõigused on universaalsed, pole lastel neid sageli võimalik teostada, mis tingib omakorda vajaduse laste õiguste eestkõnelemiseks ning kõrgendatud tähelepanu suunamise selle vähemusgrupi olukorrale (Flekkoy, 1996).

Kuigi endiselt väideti sageli, et laste puhul on tegemist vähemusgrupiga, levis 1990ndatel ka Eestisse uus lapsepõlve paradigma – laps kui ühiskondlikult aktiivne subjekt. Samuti viidi 1997. aastal läbi uurimus (TÜ Perelabor ja TÜ Tervishoiuinstituut, 1997) lapse tervise sõltuvusest elukeskkonna erinevatest tingimustest, kus lapse õigusi kasutati Eestis esmakordselt uurimuse raamistikuna. 2000. aastal ilmunud ÜRO väljaandes „Lapsed Eestis“ (Kutsar, 2000) avaldati eelneva uuringu tulemusi ning kogumik kandis ka ideed lapsest kui aktiivsest toimijast

Olles ratifitseerinud ÜRO Lapse õiguste konventsiooni 1991.aastal, võttis Eesti ülesande tunnistada seal sätestatud õigusi ja tagada kohustuste täitmise (Konventsiooni aruanne, 2001).

Konventsiooni artikkel 4 näeb osalisriikidele ette kõigi administratiivsete ja seadusandlike abinõude kasutuselevõttu laste õiguste kaitse ja edendamise tagamiseks (RT II 1996, 16, 56). Olulisel kohal on seejuures sõltumatu õiguste kaitse ja järelvalveorgani loomine. Ligi kakskümmend aastat hiljem, 19. märtsil 2011 rajati ka Eestis lasteombudsmani institutsioon, liites selle olemasoleva õiguskantsleri ehk üldombudsmani ülesannetega. Just järelvalve või monitooringu osas erinevad suuresti ka riikide praktikad – on ombudsmani institutsioone, mis on täiesti lahus teistest riigiasutustest ning ka neid, kus laste õiguste eestkõneleja ülesanded on integreeritud juba olemasoleva õiguskantsleri omadega. Pidades laste õiguste kaitseks ombudsmani loomise teerajajaks Norrat, on Eesti seevastu üks viimaseid järelvalve üksuse rajanud Euroopa Liidu riike. (Linde, 2011)

Kuivõrd on Eesti kontekstis tegu noore institutsiooniga, puuduvad institutsiooni arengukäiku ja praktikaid käsitlevad uurimistööd. Eelnevalt läbiviidud uuringud on keskendunud pigem kindlatele sotsiaalsetele gruppidele, ent suurema tähelepanuta on jäänud nende õiguste kaitsmise eest vastutavate institutsioonide siseanalüüs, loomisprotsess ja tegevuse korraldus. Hetkeolukorras puudub kokkuvõtlik ülevaade Eesti lasteombudsmani senisest tööpraktikast ja kogemustest, keskendudes siinkohal just töötajate endi seisukohale. Uurimise läbiviimine aitaks seevastu paremini teadustada ja tõestada institutsiooni vajalikkust ning võrdluses välisriikide praktikaga ka sõltumatu õiguste järelvalvaja rolli.

Laste kui vähemusgrupi olukorrast tulenevalt on täiesti iseseisev ja kindla visiooniga järelvalveorgani olemasolu vajalik. Sellest tulenevalt on uurimisobjektiks Eesti lasteombudsmani institutsiooni esimeste toimimisaastate kogemused.

Töö eesmärgiks on anda ülevaade lasteombudsmani institutsioonist kui sõltumatust lapse õiguste järelvalveorganist ning selle toimimise esmastest kogemustest ja arenguteedest.

Uurimisküsimused:

1. Milline on Eesti Lasteombudsmani institutsiooni kujunemisprotsess?
2. Kuidas kirjeldatakse Eesti Lasteombudsmani institutsiooni praegust tööpraktikat ja kogemusi?
3. Milline on Eesti Lasteombudsmani institutsiooni tulevikuvision?

II PEATÜKK: METOODIKA

2.1 Meetodi kirjeldus

Uurimistöös oli otstarbekas rakendada kvalitatiivset lähenemisviisi, et saada ülevaade laste ombudsmani institutsiooni praktikatest: sisulisest arengust, tajutud mõjust ja töö tulemustest. Antud lähenemisviisi puhul on uurija roll keskenduda käsitluste uurimisele ja analüüsile. Käesoleva uurimistöö puhul tuli koguda andmeid ka intervjuu kaudu, et vahetult suhestuda ja kontakti luua intervjuueeritavaga, et mõista ka vestluse tagamaid ja teksti sügavamalt. Kvalitatiivsed uurimismeetodid võimaldavad uurimisprobleeme analüüsida mitte ainult arvulistele, vaid ka sisulistele andmetele toetudes, mis aitab uurijal jõuda järeldusteni, mida esmalt poleks oodanudki. Eeltööna valminud küsimused on pigem üldised ja suunavad ning võimaldavad paindlikku uurimust, kus tegelik kava kujuneb välja alles uurimuse käigus (Hirsijärvi, Remes ja Sajavaara, 2010).

2.2 Andmekogumine

Andmete kogumisel lähtusin vajadusest viia läbi intervjuu inimesega Eesti lasteombudsmani büroost. Pidasin oluliseks seda, et kõige paremini oskavad ühe institutsiooni toimimisest ja kogemustest rääkida antud valdkonna praktikud ja eksperdid – töötajad. Olles teinud piisavalt eeltööd ning valmistanud ette uurimisküsimused, viisin läbi intervjuu Tallinnas, Õiguskantsleri kantseleis. Seoses büroo tiheda töögraafiku ning töötajate spetsiifiliste teemavaldkondadega, suunati lasteombudsmani abi poolt antud uurimistöö intervjuule eksperdiks Lasteombudsmani laste õiguste osakonna juhataja Andres Aru, kes oli teadlik nii institutsiooni kujunemisloost kui ka hiljutistest arengutest.

Teabe kogumisel viisin läbi poolstruktureeritud teemaintervjuu lasteombudsmani laste õiguste osakonna juhatajaga. Intervjuu eesmärk oli kaardistada büroo-poolset eneseanalüüsi ja saavutada avatumat dialoogi kogemustest, milleks annab poolstruktureeritud teemaintervjuu ka võimaluse. Uurimistöö seisukohalt oli oluline, et esile tuleksid intervjuueeritava enda seisukohad ning vaade institutsiooni toimimisest.

Eelnevalt küsisin luba vestluse lindistamiseks, millega intervjuueeritav nõustus. Ekspert oli nõus ka sellega, et tema nimi avaldatakse. Kõigepealt valmistasin ette küsimused ja jagasin need teemade järgi blokkideks. Ettevalmistatud uurimisküsimustele vastavaid teemablokke tuli omavahel mitmeti ühendada, et vestlus sidusam tuleks ning informatsioon

vahelt kaduma ei läheks. Poolstruktureeritud teemaintervjuu käigus selgus ka laste õiguste osakonna juhataja Andres Aru pühendumus teemale ning pädevus rääkimaks nii instiitsiooni kujunemisest, olevikust kui ka tulevikusvisioonist.

2.3 Analüüsimeetod

Uurimistöö analüüsimeetodina kasutasin temaatilise sisuanalüüsi võtet. Temaatiline analüüs tähendab teemade otsimist andmete seest. Andmete kodeerimise käigus kujunevad teemad ning nende loogiline järjekord (Ezzy, 2002). Toetudes King'i ja Horrocks'i (2010) temaatilise analüüsimeetodi kirjeldusele, jaotasin andmetöötluse kolmeks etapiks: esmalt tõin kogu andmemahust välja olulisima ning lõin märgistuse, seejärel koondasin tehtud märkemd nind vaatasin nende suhestumist uurimisküsimustega, viimaks määratlesin kogutud info põhjal uurimuse põhiteemad ning seostasid neid ka materjaliga kirjanduse ülevaatest. Tervikuna aitab temaatiline analüüs näha uurimuse juures uusi aspekte või probleeme, millest varasemalt ei olnud teadlik (Ezzy, 2002).

Intervjuu kogupikkus oli 1 tund. Transkribeerisin lindistatud materjali, mille maht oli 18 lehekülge. Nii lindistus kui ka tekst on säilitatud. Seejärel, võttes aluseks eelpool kirjeldatud temaatilise analüüsi etapid (andmemahu märgistus, põhiteemade kaardistus, jm.) ning ülesehituse, alustasin olemasoleva materjali kodeerimist. Andmete töötlemisel selgus nii varasematel eelteadmistel põhinevaid tõdesid kui ka uusi teemasid. Kui eelnevalt intervjuud tehes võis eeltööna paika pandud küsimuste järjestus vahepeal muutuda, siis andmete kodeerimisel eraldusid uurimisküsimustega haakuvad põhiteemad ning neid oli võimalik teistest teemadest selgelt tuvastada ja sõnastada. Uurimistöö käigus selgus, et teatud teemad kerkivad muu informatsiooniga võrreldes rohkem esile. Nii intervjuu käigus kui ka läbi töötatud allikmaterjalid olid mõned teemad teistest olulisemalt esindatud. Kõige ulatuslikumaks osutus töömeetodite ning praktika teema. Lähtudes kogutud andmete kodeerimisel eristunud põhiteemadest on sõnastatud töö uurimisküsimused. Andmed on esitatud uurimisküsimuste kaupa ja viisil, kus analüüsi aluseks on nii intervjuu kui ka muud kogutud andmed ja allikad. Selgituseks olen lisanud katkeid intervjuust.

III PEATÜKK: ARUTELU JA TULEMUSED

Uurimistöö arutelu ja tulemuste osas analüüsin intervjuu käigus saadud informatsiooni. Lähtuvalt uurimisküsimuste järjestusest, on peatükk jagatud kolmeks põhiteemaks: Eesti lasteombudsmani institutsiooni loomine, Eesti lasteombudsmani institutsiooni tegevus ja tööpraktika,

3.1 Eesti lasteombudsmani institutsiooni loomine

3.1.1 Institutsiooni loomise vajadus

Eestissee lasteombudsmani institutsiooni rajamise vajadus oli juba enne selle loomist aktuaalne ning selleteemalisse diskussiooni olid haaratud nii riigiasutused kui ka valitsusvälised organisatsioonid. Peamise ajendina märkis lasteombudsmani laste õiguste osakonna juhataja Andres Aru aga ÜRO Lapse Õiguste komitee raporti esitamise järgset tagasisidet.

„Lasteombudsmani institutsiooni loomist on siin juba ju aastaid kaalutud ja selle üle arutatud. Seda on Eestile soovitanud nii ÜRO Laste õiguste komitee, kes on siis rahvusvaheline organ, kes teostab siis järelevalvet laste õiguste konventsiooni täitmise üle. Ühtlasi siis see komitee hindab ka riikide raporteid laste olukorra kohta riigis ja 2003. aastal ÜRO Laste õiguste komitee siis tegi oma kommentaarid ja soovitused Eesti riigile ja üks soovitus oli lasteombudsmani institutsiooni loomine.”

ÜRO Lapse õiguste komitee soovitused lähtusid 2001. aastal esitatud raportist laste olukorra kohta Eestis. Raportis avaldati muret spetsiaalse organi puudumise üle Eestis, mis tegeleks efektiivselt laste õiguste kaitsega ning jälgiks ja hindaks regulaarselt konventsiooni rakendamist nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil. Soovitati kaaluda järelevalveorgani loomist kooskõlas riiklike institutsioonide staatuse Pariisi põhimõtetega ning komitee üldsoovitusega nr 2 (vt. pt. 1.2.1). Samuti peeti oluliseks seda, et organ oleks lastele ligipääsetav ning volitatud vastu võtma lapse õiguste rikkumise kaebusi ning neid lapsetundlikult uurima ja lahendama.

Eesti üldombudsmani tegevuse juurde kuulus varasemalt ühes teiste ühiskonnagruppide heaolu eest seismisega ka laste õigustega tegelemine, ent suuremat tähelepanu eraldi lastega seotud probleemidele seni ei osutatud. ÜRO Lapse õiguste komitee soovitustele ning

kommentaariidele lisaks tekkis vahepealsete aastatega üha suurem vajadus seista noorema põlvkonna heaolu ja õiguste eest.

„... samas meie õiguskantsleri kantseleis ise nägime ka vajadust selle järele, et laste õigustele eraldi tähelepanu pöörata, / ... / lapsed on ju tegelikult selline väga selgelt eristuv ühiskonna grupp, kes noh et ikkagi ei saa veel hetkel oma õiguste eest piisavalt seista. Et me eeldame seda, et iga täiskasvanud inimene peab olema ka võimeline mingil määral enda eest ise seisma ja oma õigusi kaitsma, siis laste puhul see nii ei ole.“

Laste võimekuse tõstmiseks oma õiguste eest seista, on suur osa nende hääle kuuldavaks tegemisel. Vaimsest ja füüsilisest ebaküpsusest tulenevalt ei laiene neile aga täiskasvanutega sarnased võimalused oma õiguste eest seismiseks ja teostamiseks (ligipääs meediale, valimisõigus ja nii edasi).

„... et lapsed ise rohkem saaksid kaasa rääkida, see laste kaasamine, / ... / et lapsed moodustavad Eesti ühikonnast ühe viiendiku ja et see viiendik oleks siis ka ühiskonna elu kujundamises ja otsuste tegemises kaasatud. Et nende seisukohad oleks ära kuulatud.“

Märgati ka vajadust tõsta elanikkonna üldist haritust inimõiguste ja esmajoonelastele kuuluvate õiguste teemal. Inimõigused on universaalsed ning võrdväärselt kõigi teistega kehtivad need ka laste suhtes. Laste jaoks on samuti oluline tagada elementaarne miinimum inimväärika elu jaoks: õigus vabadusele, õigus tervise kaitsele, võrdsel kohtlemisele, jne (vt pt 1.1.3).

„Lapsel on tegelikult inimõigused nagu ka kõigil teistel, et see teadlikkus on nagu ühiskonnas hästi madal. Et isegi ülikoolis ei ole õppeaineid, ei õpetata üliõpilastele kes sotsiaaltööd õpivad ja laste õigusi. Ja üldse laste õigusi ei õpetata eraldi, võibolla osana inimõigustest ainult.“

Ekspert avaldas siinkohal muret, et inimõiguste ja eriti laste õiguste teavitamise valdkonnas on institutsioonil ees palju tööd. Ollakse küll teadlikud tegevustest ja sündmustest, mida korraldatakse laste heaolu parandamiseks, ent just sihtgrupi enese jõustamine ja nende kaasarääkimine oma õiguste teemal on olnud nõrk.

3.1.2 Institutsiooni loomiskäik

2011. aastaks olid laste õiguste tõhustamise teemalised diskussioonid erinevatel tasemetel juba kaua kestnud. Selleks, et luua institutsioon laste heaolu edendamiseks ja noorema põlvkonna õiguste kaitsmiseks, kaasati diskussiooni poliitikuid, mittetulundusühinguid ja õiguskantsleri kantselei:

„2011. aastaks võib-olla oli siis ka niimoodi poliitikute hulgas küpsenud see arusaam, et et nüüd on õige aeg, et seda institutsiooni on vaja ja siis tekitati diskussioon selle üle, et luua siis eraldiseisev institutsioon või siis luua see lasteombudsmani institutsioon mõne olemasoleva institutsiooni juurde, / ... / ja sinna diskussiooni olid siis kaasatud ka mittetulundusühingud ja ka õiguskantsleri kantselei“

Erinevate poolt ja/või vastuargumentide kaalutlemiseks loodi institutsioon õiguskantsleri kantseleisse, integreerides lasteombudsmani ülesanded üldombudsmani omadega:

„... argumendid olid, et õiguskantsleril on olemas juba toimiv meeskond, osad inimesed, mina näiteks olen õiguskantsleri kantseleis töötanud juba üheksa aastat, / ... / on olemas juba hulk institutsiooniga seotud inimesi, kes selle valdkonnaga tegelevad siis, töötavad, on olemas tegelikult oh see füüsiline keskkond – töökeskkond, ruumid on olemas. / ... / Lisaks ka see, et õiguskantsler on ka põhiseaduslik institutsioon ja tal on ka teatud autoriteet ühiskonnas, / ... / ikkagi olemasoleva institutsiooni juurde millegi loomine on tegelikult odavam kui täiesti uue institutsiooni loomine.“

Olemasolev struktuur võimaldas luua juba toimivasse töökeskkonda ja meeskonda uus üksus, mis oli odavam ja sai toetuda ka õiguskantsleri autoriteedile. Samas nähti ka seda, et liites õiguskantsleri institutsioonile lasteombudsmani, suureneksid üldombudsmani vastutus ja koormus märgatavalt ning kõik sihtgrupid ei pruugi leida võrdset tähelepanu. Ombudsmani institutsioon oma olemuses näeb aga ette sõltumatust ning iseseisvust, mis sisuliselt tähendab ka eraldatust kõigist teistest institutsioonidest. Andres Aru märkis siinkohal järgnevat:

„Eesti on väike riik. Eesti ei jõua ülal pidada väga palju erinevaid asutusi, riigiasutusi, kes täidavad sarnaseid funktsioone. Mõistlik on koondada sarnased ülesanded ühte institutsiooni kokku. See tuleb efektiivsem, ökonoomsem ja mina arvan, et see oli hea valik, mis tehti.“

Institutsiooni loomiseks koostas Riigikogu põhiseaduskomisjon eelnõu, mis läbis kolm lugemist. Seoses lasteombudsmani institutsiooni rajamisega, vajati ka selle juurde loodavasse laste õiguste osakonda personali, kes oleks pädev toetamaks õiguskantslerit tema töös. Lisaks tavapärasele CV ja motivatsioonikirja esitamisele, mille põhjal selekteeriti välja hariduse, kogemuse ja teistele olulistele kriteeriumidele vastavad, rakendati potentsiaalsed töötajad ka lasteombudsmani igapäeva tegemistesse.

„Kolmele kohale oli sada avaldust, oli mitu vooru, / ... / praktilised kaasused, mida siis õiguskantsleri töös ette tuleb. Ja et oleks siis näha muidugi, kas nad oskavad lahendada neid ja siis oli veel vestlus ja loodetavasti saime väga head töötajad.“

Ekspert leidis, et suuresti tänu personalile, kes juba varem tegutses õiguskantsleri büroos laste õiguste vallas, on lasteombudsmani institutsiooni asutamine läinud palju kergemalt ning valdkonna spetsialiste pole olnud raske leida.

Suur panus varasemas töös laste õiguste kaitse ja edendamise vallas on MTÜ Lastekaitse Liidul. Oma tegevuses kajastab Lastekaitse Liit juba 2009. aastal algatusi ja koostöökõnelusi lasteombudsmani institutsiooni loomiseks (Lastekaitse Liidu kodulehekül: Ajalugu) ning väga oluline partner selle protsessi juures oldi ka vastava institutsiooni seaduseelnõu väljatöötamisel (Linde, 2011).

3.1.3 Eeskujuna praktika välisriikidest

Enamus lasteombudsmanide institutsioone loodi pärast ÜRO Lapse õiguste konventsiooni jõustumist vastava osalisriigi suhtes. Sõltumatu järelvalveorgani rajamist lapse õiguste suhtes nägi ette ka konventsiooni artikkel 4. Eesti ratifitseeris küll konventsiooni 1991. aastal, kuid lasteombudsmani institutsiooni loomiseni jõuti alles ligikaudu 20 aastat hiljem (vt pt 1.2.1).

„Kuna teised riigid institutsioonid olid juba olemas, siis oli pilt juba ees. Näha oli, mida teised on teinud ja kuidas nemad on nagu korraldanud seda. See loomulikult on hea, sest esimene olla on alati raskem. Sellepärast, et siis ei ole nagu kellegi teise pealt õppida, et kui hiljem tehakse, siis saab alati õppida ka teiste vigadest.“

Kui Norras rajati 1982. aastal lasteombudsmani institutsioon eraldi juba olemasolevast üldombudsmanist, oldi ka seal silmitsi piiratud eelarve ning ressurssidega. 1990ndaks aastaks oli aga institutsioon oma vajalikkust laste õiguste eestkõnelejana tõestanud ning suurendanud nii personali kui aasta eelarvet (vt. pt. 1.3.1). Seevastu rakendati Eestis kokkuhoiupoliitikat ja

ekspert lisas ka asjaolu, et oluline oli vaadata, kuidas institutsioon sobitub konkreetse riigi – Eesti – inimõiguste ja põhiõiguste kaitse süsteemi.

2008. aastaks oli Euroopa Liidu 27 liikmesriigist peaaegu kõigil kas spetsialiseerunud laste õiguste järelvalve institutsioonid (laste ombudsman või laste õiguste volinik) või eraldi laste õiguste üksus, mis on integreeritud üldombudsmani juurde (Linde, 2011). Selleks hetkeks Eesti riik veel nende seas polnud, kuid 2011. aastal mindi teise variandi teed ja loodi üldombudsmaniga integreeritud üksus. Samasugune praktika Eestiga on ka Lätis, erinevalt on korraldatud lasteombudsmani institutsioon Leedus.

„... ei saaks nüüd äelda, et me Lätis väga palju eeskju võtsime, / ... / meil on regulaarselt Balti lasteombudsmanide kokkusaamised iga aasta. Esimene oligi siin meie juures ja selle traditsiooni nagu algatasime. Ja sel aastal käisime nüüd Lätis ja järgmine aasta siis Leedu lasteombudsman võõrustab.“

Soome puhul on heaks tegevuspraktika näiteks nii valdkonna ekspertide kui laste endi kaasamine lasteombudsmani institutsiooni töösse. Erinevalt Eestist pole eraldi laste nõuandvat kogu moodustatud institutsiooni juurde, end koostöö Soome noorteühenduse Allianssi'ga on sellest olenemata tihe. Samuti võib veelkord tuua välja laste osalemise algkooli lastele mõeldud lasteombudsmani institutsiooni kodulehe väljatöötamisel (vt. pt. 1.2.3)

Koostööd Skandinaaviamaadega kirjeldab Andres Aru järgnevalt, tuues välja ka asjaolu, et võrreldes Põhjamaade süsteemiga, on Eesti lasteombudsman samaaegselt ka üldombudsman, kes on vastutav kõigi valdkondade õigusliku järelvalve eest. Samas on Soomes ja Norras loodud eraldi institutsioonid.

„Ja samamoodi on Skandinaavia kolleegidega, et meil on olnud võimalus Soome kui ka Norra lasteombudsmane külastada ja siis nendega koostööd teha. / ... / et kui Põhjamaade võrdlus siia tuua, siis Põhjamaades on eraldi õiguskantsler nagu Eesti õiguskantsler eksole, eraldi veel ombudsman, eraldi institutsioonina lasteombudsman. Et tegelikult neid ülesandeid, mida siin Eesti õiguskantsler täidab, täidavad seal kolm eraldi asutust, kolm eraldi institutsiooni.“

Rääkides Norrast kui laste õiguste kaitsmise ja edendamise teerajajast, on intervjueeritava teadmised just selle riigi praktikast laiemad. Intervjueeritav tõi ühe olulise näitena sealsest praktikast esile traagilise tulistamisjuhtumi, kus ohvriteks olid valdavalt lapsed:

„Norras näiteks oli see tulistamise juhtum saare peal. Ja pärast siis Norra lasteombudsman nende lastega, kes siis selle katastroofi üle elasid, tegi mitu kohtumist, et välja selgitada, kuidas siis riik pakub pärast nendele lastele tuge, nõustamist ja abi. Ta ise ei nõustanud neid lapsi, vaid ta tahtis kontrollida, et kuidas töötab see riigi abiandmise süsteem. Et pärast sellist tõsist tragöödiat, kuidas siis aidatakse nendel lastel koolis oma eluga edasi minna, kuidas aidatakse siis psühhotraumast üle saada ja kuidas peret toetatakse ja lapsed siis käisid, vestlesid seal sellises usalduslikus ringis lasteombudsmani juures. Lasteombudsman koostas raporti selle kohta, et kuidas on lapse vaatevinklist vaadatuna riigi abisüsteem ohvritele, kes on olnud selle tragöödia ohvrid.“

Lisaks on Andres Aru sõnusti Norras analoogne praktika olemas ka noorte õigusrikkujatega, kes on olnud süüdistusalused või mõne aja isegi vahi all viibinud. Kuriteo eest vastutatvate noortega viidi sündmuse järgselt läbi vestlus, selgitamaks, millised on põhilised probleemid või kitsaskohad just sellise noorema põlvkonna jaoks lastekaitse süsteemis. Uuriti, kas nad on saanud oma muredes ära kuulatud, kas nad teadvustasid „õigusrikkumise hetke“ ja said aru, mis nendega toimus. Samas püüti ka nende teadlikkuse ja võimaluse kohta otsus vaidlustada ja edasi kaevata. Sealne tegutsemisviis ning toimimine baseerub väga paljus otsesel suhtlemisel oma sihtgrupi, lastega.

Olles oma tegutsemisaastates veel küllaltki noor institutsioon, tõi Andres Aru välja selle, et niivõrd detailne ja põhjalik kogemustevahetus on kindlasti kasulik tulevikus. Olenemate asjaolust, et Norra ja Eesi lasteombudsmani institutsioonide rajamise vahe on ligikaudu 30 aastat, aitab tihe suhtlus ja läbikäimine seada prioriteete edaspidiseks.

Küllaltki detailsed teadmised Norra lasteombudsmani tööpraktikast ning koostöö ja kogemuste vahetamine ka Soome ja Lätiga on kindlasti toeks institutsiooni arendamisel Eestis. Olemas on huvi õppida varem tegutsemist alustanud lasteombudsmanidelt ja sedavõrd tõhusamalt ja erinevate lähenemistega kaitsta ja edendada laste õigusi.

3.2 Eesti lasteombudsmani institutsiooni tegevus ja tööpraktika

Lasteombudsmani institutsiooni ülesanded on välja toodud eelnevas teooriaosas (vt pt 1.2.1). Mõistmaks laste õiguste kaitsmise ja edendamise tegeleva institutsiooni olulisuse tegelikku ulatust, on vajalik uurida ka vahetult kogemuste ning asutuse toimimise kohta.

3.2.1 Laste käsitus ja roll institutsiooni tööpraktikas

Eksperdi sõnutsi on lasteombudsmani institutsioon loodud selleks, et tagada järelvalvet laste õiguste suhtes ning edendada neid. Esmane roll on olla eestkõnelejaks, häälekandjaks laste vajaduse ning soovide eest. Sellest tulenevalt on ka oluline mõista, kuidas toimub omavaheline otsene interaktsioon lastega ja milline on nende käsitus.

„Esmased laste õiguste kaitsjad on muidugi vanemad, aga teinekord on tarvis ka sellist riigipoolset tegutsemist ja tuge, / ... / jah, et me üritame ikka väga lastega kontakti luua. / ... / Oleme siis kõrvale loonud nõuandva kogu. Lapsed siis, kellega me koostöös arutame erinevaid teemasid ja erinevatel muudel viisidel üritame ka siis ikkagi laste arvamusi välja selgitada, / ... / et seal on tõesti aktiivselt lapsed ja noored ise, kes esindavad väga mitmeid erinevaid laste- ja noorteorganisatsioone ja nemad toovad siis välja asjad, mis nende jaoks on olulised või küsimusi, kus nemad näevad probleemi. Samas meie saame nendega arutada neid küsimusi, mida meie parasjagu analüüsime.“

Laste Nõuandev kogu koosneb alla 18-aastastest lastest, kes esindavad kümmet noorteorganisatsiooni. Nõuandva kogu liikmed käivad kaasas kontrollkäikudel lasteasutustesse ning toetatakse lasteombudsmani laste eestkõneleja rollis, õiguste tutvustamisel kui ka järelvalve ülesannetes. Rääkides nõuandvast kogust, rõhutas Andres Aru nende olulisust just aktuaalsete teemade tõstatamisel ja seejuures laste arvamuse väljatoomisel. Samuti lisas, et asutuste külastamise juures on nendepoolne toetus ja kohalolu samuti tähtis, aidates lastega paremini suhestuda ning tekitades diskussiooni. Nähes lasteombudsmani kõrval ka eakaaslast, lisab see julgust ning ollakse avatumad. Siinkohal tõi ka intervjuueeritav ühe kirka näite külastusest asenduskodusse, kus oli kaasas ise asenduskodudest ellu astunud noorteaktiiv YEN (Ühise Eesmärgi Nimel). (Eesti Lasteombudsmani kodulehekülg: Lasteombudsman: Nõuandev kogu)

„ ... see ühendab siis noori, kes on ise välja kasvanud asenduskodust ja nendega me päris põhjalikult arutasime, et kuidas neid asenduskodu kontrollkäike läbi viia, kuidas seal lastega suhelda ja milliseid küsimusi küsida ja millistele probleemidele siis võibolla rohkem tähelepanu pöörata. Ja see sama YEN, kes siis meiega ühel kontrollkäigul kaasas käis Tallinna lastekodus, ja pärast siis nad seal tutvustasid noortele enda organisatsiooni ja rääksid siis seal sellest, et noh, et millised

võimalused on laste elluastumisel pärast siis niiöelda asenduskodust lahkumist ja siis organisatsioon on mõeldud selleks, et toetada asenduskodust elluastuvaid noori. “

Ühtmoodi läbi nõuandva kogu laste murekohtade väljaselgitamisega ja mõtete kogumisega, kaasatakse asutuste külastamisega neid ka vahetult oma tegevustesse. Kirjeldades nii YEN'i tegevust kui tervikuna nõuandva kogu rolli, oli intervjuueeritava kõnes tunda rõõmu laste enda aktiivsusest probleemide lahendamisel ja ideede väljakäimisel. Lastega kontakti saavutamise olulisusest andis mõista ka asjaolu, et külastuste käigus vesteldakse alati ka personaalselt lastega ja võetakse selleks eraldi aeg.

„Kui me külastame lasteasutusi, siis see on reegel, et alati vestleme asutuses ka lastega. Et me küsime küsimusi kirjalikult, räägime, vestleme töötajatega, juhatajaga, alati me intervjuuerime lapsi niiöelda konfidentsiaalselt või need on individuaalsed intervjuud, mis tehakse siis lastega läbi. /.../ Seal asutustes on küll niimoodi, et pühendame seal lapse jaoks 25-20 minutit ühe lapse jaoks ja noh et seal vestluse käigus võib tekkida küll küsimusi ja mingeid probleeme. Et sealt tõusevad tavaliselt probleemid.“

Kui kõige olulisemaks ja informatiivsemaks on senini osutunud kontrollkäigud ja asutuste külastamised, kus on lastega läbi viidud individuaalvestlused, siis kohtumisi koolides korraldatakse ka lihtsalt lasteombudsmani institutsiooni tutvustamiseks ja aruteludeks lapse õiguste teemal. Samuti rääkis Andres Aru nende poolt korraldatud joonistus- ja kirjandivõistluste menukusest, kus teemal „Minul on õigus“ laekus üle tuhande kirjateose ja pildi. Ka sel viisil on võimalik laste ja nende mõtetega ühendust luua ning sageli väljendavad lapsed end joonistustega isegi julgemalt. Põnevusele lisaks oli joonistuste juures aspekt, mis näitas laste üllatavalt suurt teadlikkust ja erinevat tõlgendamist oma õigustest, samas ka vajadustest. Laste jaoks on nende õiguste teema ka aktuaalne.

Lastele lähenemiseks ning nende arvamuse küsimiseks on lasteombudsmani büroo välja töötanud erinevad lähenemisviisid. Eelnevalt mainitud asutuste külastamisele ja erinevatele konkurssidele lisaks on võimalus ka kodulehe/avalduse esitamise kaudu pöörduda. Samas on lähenemisviisid ka erineva efektiivsusega ja laste omaalgatuslik pöördumine oma murega lasteombudsmani poole on küllaltki harv, pigem kirjutavad ombudsmanile lapsevanemad.

„No ega tegelikult lapsed ise väga palju ei kaeba. Meil on aastas, täpselt ei oska ma nüüd öelda, aga ligikaudu kümme avaldust kusagil, mille on esitanud laps ise. Et

enamus avaldusi, tavaliselt on avaldusi üle saja või ma täpselt ei mäleta, /.../ et enamus avaldusi esitavad ikkagi lapsevanemad lapse õiguste kaitseks, lapsed ise pöörduvad suhteliselt vähe.“

Siinkohal võib välja tuua ka asjaolu, et laste teadlikkus lasteombudsmani institutsiooni olemasolust on veel üsna madal ning võimalusest pöörduda olukorras, kus nende õigusi on rikutud, lasteombudsmani poole, ei olda teadlik. Samuti tõdes ekspert, et lastega suhestumisel ja otsekontakti saavutamisel on veel palju tööd ees.

3.2.2 Lasteombudsmani büroo tegevus laste teadlikkuse tõstmisel nende õigustest

Seondvalt lasteombudsmani rolliga rääkida, arutleda ja tõsta üldisemat informeeritust lapse õigustest, on oluline teada ka Lapse õiguste konventsiooni olemasolust. Antud rahvusvaheliselt tunnustatud dokument kajastab laste õigusi ning sealsetest põhimõtetest peaksid juhinduma ka kõik nendega tegelevad asutused. Seega on oluline, et lapsed ja nende vanemad oleksid dokumendi olemasolu ja sisuga tuttavad. Laste õiguste eestkõnelejana lasub teatav vastutus konventsiooni tutvustamisel lasteombudsmani institutsioonil. Andres Aru sõnusti tehakse teadlikkuse kasvu nimel tööd, ent hetkel ei ole see kindlasti Eesti laste jaoks üldteada. Korraldatud arutelude põhjal on silma jäänud, et lapsed teavad üldiselt inimõigustest, põhiõigustest ja vabadustest suhteliselt vähe ning teadmised lapse õiguste konventsioonist ei saa neist kindlasti ka suuremad olla.

Seejuures viitas ekspert 2012. astal läbi viidud Laste õiguste ja vanemluse monitooringule, kus uuringus osales 999 last. Küsitletud lastest oli 84 % kuulnud midagi laste õigustest, seostades neid märksõnadest eelkõige kooliga, otsustamise ja arvamusega ning vägivalla mittekasutamisega. Küsiti ka laste teadlikkuse kohta lasteombudsmani tegevusest, kus tervelt 80% küsitluteest vastas, et ei tea midagi, mõnevõrra rohkem oldi kuulnud antud institutsiooni olemasolust. (Biin, Karu, Suvi, Turk, 2012)

Konventsiooni tutvustamisel peab Andres Aru prioriteetseks just selle sisu ning põhimõtete arusaadavamaks tegemist lastele. Ka lasteombudsmani institutsiooni koduleheküljel on loodud vastavat silmas pidades – laste jaoks on püütud jutt võimalikult lühidalt-lihtsalt kokku võtta.

„... ei olegi nii oluline, et lapsed teaksid konventsiooni ja mitu artiklit seal on ja mis seal on, vaid see idee, mis seal taga on ja põhimõtted

Konventsiooni ja inimõiguste olemust ning selle rolli lapse igapäevaelus selgitaks Andres Aru lastele järgmise mõttekäigu toel:

„Et kui sinul on inimõigused ja teistel on inimõigused, siis see ongi nagu inimõiguste sisu, et nad on universaalsed ja nad käivad inimeseks olemise juurde, et need ei ole mingid asjad, mis sulle riigi poolt või kellegi teise poolt antakse. / ... / Et sul on sünnipärane õigus inimõigustele ja inimväärikusele ja kõigil inimestel on. Järelikult kui sa tahad, et sinu õigusi austatakse, sa pead ju ka teise inimese õigusi austama. Et sinu enda õiguste piirid jooksevad sealt, kus teise õigused algavad ja et sa ei saa oma õiguste teostamisel kuidagi noh teiste õigusi rikkuda, et sealt tulevadki juba kohustused – kohustus austada teiste õigusi ja mitte astuda üle seadusega kokku lepitud reeglitest ja nii edasi.“

Laste teadlikkuse tõstmiseks lapse õigustest ja konventsioonist, on UNICEF ja Lastekaitse Liit koostanud ka infovoldikuid, mis on samuti vahendid informeerimiseks. Teisalt ei ole lasteombudsmani institutsioon omalt poolt uusi brošüüre loonud eesmärgiga konventsiooni olemust põhjalikumalt avada, vaid rõhutakse ennekõike sisulisele tööle läbi vahetute arutelude ja kohtumiste.

3.2.3 Eesti lasteombudsmani institutsioon järelvalveorganina

ÜRO Lapse õiguste komitee üldkommentaari nr2 (2003) kohaselt peab järelvalveorgan olema oma tegevuses sõltumatu, erapooletu ja iseseisev.

Nagu eelpool, institutsiooni loomisprotsessi juures, mainitud, oli Eestil valida laste õiguste järelvalveorgani rajamiseks kaks teed. Otsustati liita lasteombudsmani ülesanded juba olemasoleva üldombudsmani omadega. Õiguskantsleri institutsioon on põhiseaduslik ning sellega on tagatud ka tema sõltumatus, samamoodi ka erapooletus. Lasteombudsmani iseseisvus väljendub eelkõige loodud laste õiguste osakonna näol, kus on oma kindel tööjaotus. Andres Aru, osakonna juhatajana, allub otse lasteombudsman Indrek Tederile.

„Et siin ei ole kedagi, kes saaks meile ette kirjutada, millisel seisukohal me peaksime olema, arutama või mis teemasid me peaksime üldse käsitlema, et me oleme täiesti vabad selles mõttes.“

Kui lasteombudsmaniks olemine on vaid üks üldombudsmani rollidest, siis laste õiguste osakonnal on oma kindel tööjaotus, mis hõlmab nii saabunud avaldustega tegelemist, asutuste

külastamist, normikontrollimenetlust ning ennetus – ja teavitustööd. Osakond, omades vaid neid spetsiifilisi laste õiguste kaitse ja edendamise seonduvaid ülesandeid, näitab lasteombudsmani iseseisvust ja erapooletust. Lasteombudsmanil isikuna, olles samal ajal ka üldombudsman, on vastutus laialdasem ning otsused võivad paljuski tunduda mõjutatud teistest ühiskonnagruppidest. Institutsiooni tasandil, mis hõlmab ka laste õiguste osakonda, on tegu aga täiesti iseseisva ja sõltumatu järelvalvorganiga.

„ ... mina seda sõltumatuse probleemi meie puhul küll ei näe, et meil on ikka üsna või täiesti vabad käed selles osas, et millisele seisukohale asuda, et kui mingi kaebus tuleb, siis ei ole küll siin mingit võimalust, et keegi saaks survestada üht – või teistpidi. Et tehke selline seiuskoht või teistsugune või ärge selle küsimusega tegelege, et seda ei ole.“

3.2.4 Aruandlus ja koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega

Riigisiselt on lasteombudsmani aruandlus seotud tavapärase õiguskantsleri aastaülevaate esitamisega Riigikogule, kus nüüdseks on kahel aastal eraldi peatükkidena välja toodud ka õiguskantsleri tegevus lasteombudsmanina. Oluliseks peab Andres Aru ülevaadete avalikku kättesaadavust.

Rahvusvahelisel tasandil lasteombudsmani institutsioonidel kohustust aru anda pole, ent Eestis tõlgitakse eelmainitud aasta ülevaade ka inglise keelde ning saadetakse seejäral ÜRO Lapse õiguste komiteele. Kogemustest ja peamistest arengutest rääkimine toimub ka iga-aastastel üle-euroopalise lasteombudsmanide ühenduse (ENOC) kokkusaamistel. Sarnaselt üle-euroopalisel tasandil infovahetusega rääkis Andres Aru ka õppereiside ja külastuste tähtsusest lähiriikide lasteombudsmanide juurde, pidades silmas eelkõige Soomet, Norrat, Lätit ja Leedut. Külastati ka Prantsusmaad, kus varasemalt eraldi toiminud laste õiguste järelvalveorgan liideti samuti üldombudsmaniga, olles nüüd meiega sarnase mudeliga. Ekspert sõnas, et Eesti lasteombudsmani institutsiooni jaoks oli tähtis ka Poola riigi esindajate kui üle-euroopalise lasteombudsmanide võrgustiku eesistuja visiit – kontrollkäik meie juurde 2012. Aastal kui Eesti ENOC'i täisliikmeks valiti. Lisaks siinse institutsiooni tegevusega tutvumisele ja töö hindamisele toimusid nädala jooksul erinevad konventsiooni ja laste õigusi tutvustavad sündmused, kus lõpuüritusel osales ka Poola parlamendi esinaine.

Koostöös välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega on olulisel kohal just kogemuste vahetus ja üksteiselt õppimine. Kuivõrd Eesti puhul on tegu alles natuke enam kui kaks aastat

vana institutsiooniga, on riike, kelle erinevate praktikate ja töömeetodite tõhusust uurides leiaks oskuslikke meetodeid järelvalve ümberkorraldamises või laste kaasamises oma vajaduste ja õiguste eest seismisel.

3.3 Eesti lasteombudsmani institutsiooni edasimineku

3.3.1 Ülesanded ja väljakutsed lähiajal

Lähiaja plaanidest rääkides, viitas ekspert esmajoones koostöös Statistikaametiga kogumiku „Lapsed“ väljaandmist 2013. aasta lõpuks. Varasemalt juba kord avaldatud kogumikus käsitletakse näitena last interaktsioonis justiitsüsteemiga, hoolekandesüsteemiga ja nii edasi. Kuivõrd on institutsiooni üks nõunikest kogumiku väljaandmise eest vastutav, siis sellega tegelemine on lähiajal oluline. Ülejäänud institutsiooni töötajad on kaasatud artiklite koostajatena vastavatel laste jaoks olulistele teemadel.

„Väga palju määrab ära ka see, mille peale inimesed ise kaebavad, lahendame ka individuaalseid kaebusi siis. / ... / Ja on päris palju selliseid õigusanalüüse, et mis puudutab näiteks seda lasteaiat tingimusi, et mis tingimustel võetakse lapsi lasteaiada vastu üldse. Et vallad ja linnad on kehtestanud selliseid tingimusi, mis ei ole põhiseadusega kooskõlas, et vähendada seda lasteaiakohtade puuduse probleemi.“

Ühe institutsiooni arengu puhul on samavõrd oluline sisulisemate ülesannete juures ka organisatsiooniline pool, mis võib seotud nii personalimuudatustega kui ka töökorralduse muutmisega üldises plaanis. Eesti lasteombudsmani institutsiooni puhul Andres Aru seda ette ei näe, tuues peamise asjaoluna välja just õiguskantsleri kantselei piiratud eelarve, mille raames peavad nad tegutsema. Personal on neil samuti moodustunud, ent algul alustatud nelja nõuniku asemele on ühe töötaja lapsepuhkuselt naasmisel alaliselt ametis viis nõunikku. Olulisemaks institutsiooni tehnilisest poolest peab Andres Aru aga sisulist tööd lastele murettekitavate teemade käsitlemisel, millele on soov panna suurem rõhk ka tulevikus.

3.3.2 Prioriteetsed teemad

„Oleme pidanud vajalikuks vaesusele siis tähelepanu juhtida, aga ka nende laste olukorrale, kes siis on vanemliku hoolitsuseta, kes siis elavad asenduskodudes. Oleme pidanud vajalikuks karistamise teemaga tegeleda, selle alast teadlikkust tõsta ja üldse praegu koolivägivalla ja üldse selle vägivalla vähendamise teemadega“

Ühes juba olemasolevate probleemide lahendamisega püütakse ka ennetustööga tegeleda, ent kahe-aastase kogemusega seda nii kerge saavutada ei ole. Prioriteediks on üleüldiselt aktuaalsed teemad, mida on vestlustes oluliseks pidanud ka lapsed ise. Noorem põlvkond on tihedalt seotud koolikohustusega, mistõttu just koolivägivalla teema käsitlemine on nende jaoks väga oluline. Koostöös Lastekaitseliiduga on varasemalt vaid lasteaedades rakendatud kiusamisvastast programmi plaanis laiendada ka kooli. Vägivalla temaatikaga laiemalt tehakse koostööd ka rahvusvaheliselt ning seda just läbi „*End All Corporal Punishment of Children*“ programmi. Lisaks kindlatele teemadele rõhutatakse endiselt tugevalt lastega otsese kontakti saavutamist ja enda institutsiooni teadvustamist nende seas ning püütakse olla laste õiguste häälekandjaks veelgi efektiivsemalt.

3.3.3 Eksperti hinnang institutsiooni kogemustele ja arengule

Kahe-aastast tegevuspraktikat ning kogemusi kirjeldab Eesti lasteombudsmani institutsiooni laste õiguste osakonna juhataja Andres Aru kokkuvõtvalt järgnevalt:

„Mina arvan seda, et arvestades seda aeg, mis meil on olnud, siis see organisatsioon on praegu tööle läinud, käivitunud päris hästi, et ee .. inimesed on teadlikumad, teadlikkus tõuseb. Meil on hea kontakt nii peamiste ministeeriumidega, kes lapsi puudutavaid otsuseid teevad kui ka Riigikoguga, Riigikogu sotsiaalkomisjoniga. Meil on partnerite võrgustik mittetulundusühingutest, meil on see Laste nõuandev kogu. Nii et, et ma ütleks, et see ... niiöelda start on läinud hästi ja nüüd on vaja lihtsalt seda hoogu hoida ja juurde anda, et edasi minna. Noh loomulikult kui võrrelda institutsiooniga, kes on töötanud kakskümmend aastat, siis meil on veel arenguruumi.“

Uurimistöö käigus selgus, et intervjuueeritava eksperti hinnangul on kaks aastat tegutsenud institutsioon avaldanud mõju inimeste teadlikkusele lapse õigustest ja nende õiguste kaitsmise vajalikkusest. Samuti selgus, et loodud institutsioon on panustanud teadlikkuse tõstmisele, kontaktide loomisele ministeeriumide, Riigikogu ja selle sotsiaalkomisjoniga, partnerite võrgustiku arendamisele ning institutsiooni väljaarendamisele.

Seega võib intervjuu põhjal järeldada, et lasteombudsmani institutsiooni loomisega on pandud alus paremale laste õiguste kaitsele. Selleks on kaasatud ka erinevaid institutsioone ja organisatsioone, et laste kaitsega seotud probleeme paremini teadvustada ning tagada neile turvalisem ja põhjalikum ettevalmistus iseseisvaks eluks ühiskonnas.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida Eesti lasteombudsmani institutsiooni kahe esimese tegevusaasta kogemusi. Uurimistöö aluseks sai ekspertintervjuu institutsiooni laste õiguste osakonna juhataja Andres Aruga.

Esmajoones laste seisukohalt on oluline, et nende õiguste kaitse ja edendamisega tegelev institutsioon oleks oma töös võimalikult efektiivne ja teeks jõudsaid samme saavutamaks sihtgrupi õiguste edendamise vallas edu. Ka uurimisküsimuste koostamisel lähtusin institutsiooni terviklikuna, vaadeldes nii selle loomisprotsessi, tegevusi ja praktikaid toimimisaaastate jooksul kui peatudes ka edasiste plaanide teemal.

Eestisse loodi Lasteombudsmani institutsioon ligi 20aastase hilinemisega ning vahepealsel perioodil ei peetud kinni ka kohusest esitada lapse õiguste olukorra kohta riigis aruandeid ÜRO Lapse õiguste komiteele. Teatav Lapse õiguste komitee surveamine ning selge vajaduse tajumine riigis laiemalt viis olenemata pikast ajavahemikust konventsiooni ratifitseerimisega sõltumatu järelvalve organi loomiseni. Analooget mustrit konventsiooniga ühinemise/ratifitseerimise ja selle reaalse rakendamisega, olen märganud ka Puuetega Inimeste Õiguste konventsiooniga töötamisel, kus tingis kõrgema komitee poolse surveamise asjaolu, et konventsiooni allkirjastamise ning ratifitseerimise vahele jäi sihtgrupi – erivajadusega inimesed - mõistes oluliselt pikk vahemik. Konventsiooni sätted jõustuvad osalisriigi suhtes vaid pärast dokumendi ratifitseerimist.

Lasteombudsmani institutsioon on tegutsenud vaid kaks aastat, mistõttu on senini olnud suurem rõhk organisatsiooni arendamisel ja prioriteetsemate teemade selgitamisel. Kui praeguseni on olulisem olnud institutsiooni tehnilisem pool ja laste õiguste ja vajaduste olukorra väljaselgitamine, siis oma tegevust suunatakse sisulisemate küsimuste ja ennetamistöö poole. Arvestades lühikest tegutsemisperioodi, on suudetud rajada laste õiguste kaitsmiseks ja edendamiseks arengupotentsiaaliga institutsioon, vastates seejuures ka rahvusvahelistele normidele sõltumatu järelvalveorgani suhtes.

Uurimistöö tulemused näitasid esmajoones seda, et vaatamata kahe-aastasele tegevusele, on lasteombudsmani institutsiooni loomine end igati õigustanud. Kasvõi kontakti saavutamine lastega ja läbiviidud uuringute ulatus on selle näitajateks. Lasteombudsmani näol on tegemist seaduslike volitustega isikuga, kes on väljas selle eest, et kaitsta ning edendada laste õigusi.

Järgnevalt mõned olulisemad punktid, mille tootsin välja:

- Ekspertintervjuust osakonnajuhataja Andres Aruga jäi positiivne mulje personali motiveerituse ning asjatundlikust suhtumisest tehtava töö vastu laste õiguste kaitse vallas.
- Välisriikidest ollakse kõige enam kursis Norra praktikatega, samas koostöö ja kohtumised on regulaarsed ka Soome ning Balti riikidega.
- Enim pannakse rõhku laste teadlikkusele oma õigustest ning neile nende sisu selgitamisest, seejuures püütakse selgitada ka ÜRO Lapse õiguste konventsiooni põhitõdesid.
- Oluline on lasteombudsmani enda huvi otsida kontakti lastega, mitte lootma jäämine laste avaldustele ja pöördumistele. Efektivsemad vestlused ja infovahetused on külastuskäikudel ning aruteludel. Lähem kontakt lastega on ka üheks prioriteediks lasteombudsmani institutsiooni tegevusel.

KASUTATUD ALLIKAD

1. Annual Report on Children's Rights. (2011). Latvia. (<http://www.theioi.org/europe/latvia/ombudsman-s-office-of-the-republic-of-latvia> 21.01.2014)
2. Aula, M. K. (2009). Ombudsman for Children in Finland. Annual Update, ENOC. Paris. 2009. (<http://www.theioi.org/europe/latvia/ombudsman-s-office-of-the-republic-of-latvia> 21.01.2014)
3. Aru, A.; Reinomägi, A.; Pais, M. (2011). Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole. *Sotsiaaltöö ajakiri*, 4/11, lk 19 (http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Sotsiaaltoe_ajakiri/2011/Sotsiaaltoe_nr4_2011.pdf 20.01.2014)
4. Biin, H.; Karu, M.; Suvi, H.; Turk, B. (2012). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Praxis (http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf 13.01.2014)
5. Bühler-Niedeberger, D. (2010). Ensuring Reflection Defining the State of the Art and—Introduction: Childhood Sociology. Sage Publications. (<http://csi.sagepub.com/content/58/2/155> külastatud 03.06.2013) Kontrollkülastusel 21.01.2014 link ei avanenud.
6. Cantwell, N. (2001). Independent Institutions Protecting Children's Rights: Editorial.. (<http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest8e.pdf> 21.01.2014)
7. Christensen, P.; Prout, A. 2002. Working with Ethical Symmetry in Social Research with Children. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi. (<http://chd.sagepub.com/content/9/4/477T> 21.01.2014)

8. Corsaro, W. A. (2005). The Sociology of Childhood. Second Edition. Sage Publications Inc., Thousand Oaks, London, New Delhi.
9. Declaration of the Rights of the Child (1959). (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0142/09/IMG/NR014209.pdf?OpenElement> 20.01.2014)
10. Doek, J. E. (2007). Children belonging to minority groups and the CRC. <http://www.jaapedoek.nl/publications/results.php> 20.01.2014)
11. Eesti lasteombudsmani kodulehekülg (<http://lasteombudsman.ee/et> 21.01.2014)
12. Eesti lasteombudsmani kodulehekülg. Uudised. The Mandate of Ombudsman for Children and Child Protection System in Latvia. Tallinn, 2012. (http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/mandate_of_ombudsman_latvia.pdf 21.01.2014)
13. Eesti Lastekaitse Liidu kodulehekülg (<http://www.lastekaitseliit.ee/> 21.01.2014)
14. Eurobarometer. (2010). The Rights of the Child. Qualitative Study. Aggregate Report. Euroopa Komisjon. (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf 21.01.2014)
15. Ezzy, D. (2002). Qualitative Analysis – Practice and Innovation. London: Routledge. (http://books.google.ee/books?id=zRztQYqm6lcC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false 21.01.2014).
16. Flekkoy, M. G. (1996). Monitoring Children's Rights. *Children's Participation and Monitoring Children's Rights*. Martinus Nijoff Publishers. (<http://books.google.ee/books?id=bH33Fgq14AMC&printsec=frontcover&dq=children+rights&hl=en&sa=X&ei=XSmrUfPDLuKz4ASf0ICoDQ&ved=0CEEQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false> 18.01.2014)

17. Flekkoy, M. G. (2011). The Children's Ombudsman as an Implementor of Children's Rights (<http://heinonline.org> 20.01.2014)
18. Henberg, A. (2003). Lastekaitse seaduse alusanalüüs. *Rahvuslike institutsioonide staatuse põhimõtted ehk nn Pariisi printsiibid* (http://lapsedjapered.sm.ee/fileadmin/meedia/Alusdokumendid/Lastekaitse_seaduse_alusanalueues.pdf külastatud 03.06.2013) Kontrollkülastusel 21.01.2014 link ei avanenud.
19. Hirsijärvi, S.; Remes, P.; Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
20. Holt, J. (1975). Critical Concepts in Sociology. *The minority group child*. London: Routledge.
21. Hossain, K. (2000). Human Rights Commissions and Ombudsman Offices: National Experiences Throught the World (http://books.google.co.uk/books/about/Human_Rights_Commissions_and_Ombudsman_O.html?id=jAYVh16dsOIC 20.01.2014)
22. James, A., Jenks, C. & Prout, A. (2005). Childhood: Critical Concepts in Sociology. *Theorizing Childhood. The minority group child*, lk 151.
23. King, N.; Horrocks, C. (2010?). Interviews in Qualitative Research (http://books.google.ee/books/about/Interviews_in_Qualitative_Research.html?id=iOs_nITKC48gC&redir_esc=y 21.01.2014)
24. Kutsar, D. (2000). Lapsed Eestis. ÜRO. Tallinn, 2000.
25. Lansdown, G. (2001). Promoting Childrens Participation in Democratic Decision-making. (<http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf> 20.01.2014)

26. Lapse tervise sõltuvus elukeskkonna tingimustest Eesti erinevates regioonides. Sotsiaal – meditsiiniline uuring (1568 üldhariduskoolide kaheksandate klasside õpilast üle Eesti). TÜ Perelabor ja TÜ Tervishoiuinstituut, 1997.

27. Lapse õiguste komitee lõppjärelused: Eesti (2003). (http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lapse_Oiguste_Komitee_soovitused_Eestile.pdf 21.01.2014)

28. Lapse õiguste konventsioon (1996). Riigi Teataja, II osa, Nr. 16, Artikkel 56 (<https://www.riigiteataja.ee/akt/24016> 21.01.2014)

29. LeMoyne (2014). UNICEF kodulehekülg: Convention on the Rights of the Child (<http://www.unicef.org/crc/> 30.05.2013)

30. Linde, V. (2011). Seletuskiri õiguskantsleri seaduse muutmise seaduse eelnõule. Riigikogu kodulehekülg (http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=915SE&koosseis=11 21.01.2014)

31. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights kodulehekülg (2003). Committee on the Rights of the Child – General Comments. *Nr2, The role of independent human rights institutions* (<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm> külastatud 12.05.2013) Kontrollkülastusel 21.01.2014 link ei avanenud.

32. Philips, E. (2013). Laste kaasamine ja osalus otsustusprotsessides: erinevate lapse õigustega tegelevate institutsioonide ning noorteorganisatsioonide esindajate tõlgendused Eesti praktikast. Bakalaureusetöö. Tartu.

33. Prout, A.; James, A. (2005). Childhood: Critical Concepts in Sociology. *A New Paradigm for the Sociology of Childhood?*, lk 57.

34. Soome lasteombudsmani institutsiooni kodulehekülg. Ombudsman for Children in Finland. <http://www.lapsiasia.fi/en/frontpage> 21.01.2014)
35. United Nations Treaty Collection kodulehekülg. Chapter IV Human Rights. Convention on the Rights of the Child http://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=iv-11&chapter=4&lang=en 31.05.2013)
36. Vangansuren, U. (2005). The Institution of the Ombudsman in the Former Communist Countries. Washington. http://www.ifes.org/files/releases/08_08_02_Manatt_Ulzzibayar_Vangansuren.pdf 21.01.2014)
37. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni aruanne (2001). http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Eesti_raport_Lapse_Oiguste_Komiteele.pdf 21.01.2014)

Lisa 1. Intervjuu kava

Blokk 1:

- Mis tingis peamise vajaduse lasteombudsmani institutsiooni loomiseks Eestis?
- Kuidas ja kelle initsiatiivil toimus otsutamine lasteombudsmani institutsiooni loomiseks?
- Millistel põhjustel loodi lasteombudsmani institutsioon just üldombudsmani juurde (integreeriti lasteombudsmani ülesanded õiguskantsleri omadega), milline oli otsustamisprotsess?
- Millised olid ettevalmistused lasteombudsmani institutsiooni loomiseks:
 - Kuidas ja millistel kriteeriumidel leiti personal?
 - Kes ja kuidas oli eeskujuks?
 - Millised olid takistused ja tagasilöögid?
- Milliste eesmärkidega lasteombudsmani institutsioon rajati?

Blokk 2:

- Võttes arvesse seotust üldombudsmani institutsiooniga, kuidas on tagatud õiguste järelvalve erapooletu ja iseseisev roll?
- Kuidas on kujunenud koostöö välisriikidega institutsiooni arendamisel?
- Milline on suhe rahvusvaheliste organisatsioonidega?
- Kuidas ja kellele toimub aruandlus lasteombudsmani tegevusest?
- Kuidas on tagatud laste teadlikkus/teadustamine Laste Õiguste konventsioonist ning selle olulisust nende igapäevaelus?

- Kuidas on lahendatud laste ja noorte pöördumine ombudsmani poole?
- Mida on näidanud senine praktika seoses laste ja noorte pöördumisega ombudsmani poole?

Blokk 3:

- Millised on eelseisvad suurimad ja olulisemad ülesanded, prioriteedid?
- Millised on järgmised sammud institutsiooni arengul (kollektiiv, ülesanded, järelvalve, jm)
- Kuidas ja mille põhjal on püstitatdu arengueesmärgid?
- Milline on teie endapoolne hinnang institutsiooni arengule?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merili Kõivo

Sünnikuupäev: 27.06.1990

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Eesti lasteombudsmani institutsioon: loomine ja esmased kogemused

mille juhendaja on PhD Dagmar Kutsar

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 22.01.2014